

FELSEFİ PERSPEKTİFTEN YAŞLILIK DÖNEMİ

Emel GÜVENÇ¹

ÖZET

İnsana ilişkin her şeyi düşünme nesnesi edinen felsefe yaşlılık dönemine yönelik çeşitli sorulara da yanıt arar. Bu çalışmada yaşlılık olgusuna felsefi perspektiften yaklaşım ve bir bütün olarak yaşlılığın neliği sorgulanmıştır. Yaşlılığın ve yaşlı bireylerin ötekileştirilmesi sorunsalı, bilgeliğin yaşlılıkla süregelen ilişkisi, yaşlılıkla ölüme yakınlık arasındaki bağlantı ve hayatın son evresi olarak yaşlılığın değeri felsefi kaynaklardan yararlanılarak incelenmiştir. Bu bağlamda bilgeliğin ne olduğu, erdemlerin yaşlı bireyin hayatına ne tür katkılar sağladığı, ölüme ilişkin bakış açılarının yaşlılık algılarını nasıl etkilediği tartışılmıştır. Makalenin amacı çok boyutlu olarak ele alınması gereken yaşlılık döneminin her bir insan teki için farklı şekillerde deneyimlendiğini açıklamak, bu doğrultuda yaşlılığa ilişkin kalıp yargıları objektif, rasyonel ve tutarlı bir şekilde tartışmaya açmak ve söz konusu dönemin *varoluşmakta* olan birey için çok değerli bir yaşam evresi olma potansiyelini içinde barındırdığını gözler önüne sermektir. Yaşlılıkla uzlaşmanın imkânının da tartışıldığı makalede, hayatın bu son evresinin sadece onu yaşantılıyanlar için değil diğer bireyler için de erdem eksenli bir varoluşun sürdürülebilmesi noktasında değerli, eğitici bir hayat evresi olduğu ve yaşlı bireylerle samimi birlikteliğin insanın ahlaki gelişimine katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Felsefe, Yaşlılık Dönemi, Yaşlıların Ötekileştirilmesi, Bilgelik, Ölüme Yakınlık*

OLD AGE PERIOD FROM a PHILOSOPHICAL PERSPECTIVE

ABSTRACT

Philosophy, which takes everything related to human as an object of thinking, also seeks answers to various questions regarding the old age period. In this study, the phenomenon of old age has been approached from a philosophical perspective and questioned what old age is as a whole. The problem of marginalization of elderly individuals, the ongoing relationship of wisdom with old age and the value of old age as the last stage of life have been examined by using philosophical sources. In this context, it has been discussed what wisdom is, what kind of contributions the virtues make to the life of the old person, and the relationship between death and old age is emphasized. The aim of the article is to explain that the old age period, which should be handled in a

¹ Emel Güvenç, Dr., emelguvencsim@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2885-7826.

multidimensional way, is experienced in different ways for each individual, to open the stereotypes about old age to discussion in an objective, rational and consistent manner, and to reflect the potential of the said period to be a very valuable life stage for the elderly individual. In this study, in which the possibility of reconciling with old age is also discussed, it has been concluded that old age is a valuable and educational life stage for both the elderly and other individuals to reach a virtue-oriented existence, and it has been tried to be grounded that sincere association with elderly individuals contributes to the moral development of people.

Keywords: *Philosophy, Old Age Period, Marginalization of Old People, Wisdom, Closeness to Death*

1. GİRİŞ

Felsefe, iyi bir yaşama nasıl ulaşılabacağına ilişkin gerekli görülen koşullar ve uygulamalar üzerine derinlemesine düşünme konusunda köklü bir geleneğe sahiptir. Felsefenin tipik özelliği, temel yaşam soruları hakkında kapsamlı, eleştirel, objektif düşünmeye odaklanması ve bu sorularla ilgili temel kavramları tartışmaya açmasıdır. Felsefi düşünceler belirli sorunsallara ilişkin düşünce ufkunu zenginleştirebilir ve bireyi yeni yorumlara, alternatif çözümlere yönlendirebilir (Laceulle, 2018: 974).

Yaşlanmaya felsefi açıdan bakıldığında yaşlılığın neliği, değeri, neden kimi zaman iyi kimi zaman kötü olarak nitelendirildiği, salt kronolojik ölçümlere indirgenip indirgenemeyeceği, bir bilgelik evresi olarak mı yoksa ölümün bekleme odasında bir yoksunluk süreci olarak mı tecrübe edildiği, toplumsal değişimlerin yaşlılığa ilişkin bakış açılarını nasıl dönüştürdüğü gibi temel sorulara yanıt aranmaya çalışılır. Öte yandan olumsuzluğunu idrak eden, varoluşunun telosunu sorgulayan, sonluluğunun bilinciyle ölüme doğru varlık olarak yaşama tutunmanın zorluğunu tecrübe eden, en onulmazı da tüm bunlar karşısında kimi zaman elinden hiç bir şey gelmediğinin yani saltık edilgenliğinin bilincine varan bireyin varoluşsal açmazlarını düşünme nesnesi edinen felsefe, yaşlılık üzerine de değerli düşünceler üretir. “Yaşlanmanın mantığa aykırı... Şok edici... Saçma!” (Foley, 2011: 326) olduğu düşüncesiyle nasıl başa çıkılabileceğine ilişkin teselli edici kaynaklara sahip olan felsefe, kendisine talip olan insanın zihinsel açıdan dönüşüm geçirebilmesine, yaşamını yeniden şekillendirebilmesine ve yaşlılık sürecini anlamlandırabilmesine aracılık edebilir (ayrıca bkz. Uygur, 2018). Nitekim “felsefi söylem oluşturma, insan varoluşu için hem birtakım bunalımlardan sıyrılmanın hem de nesnel bilgiler oluşturma yollarından biridir” (Çotuksöken, 1995: 46).

Bundan yüzyıllar önce Cicero yaşlılık üzerine yazdığı esere atfen “bu kitabı yazmak benim için öyle keyifli bir hal aldı ki, yaşlılığın tüm sıkıntısını gidermekle kalmadı, aynı zamanda onu tatlı ve hoş bir şeye dönüştürdü” derken felsefenin sıkıntıları giderme konusunda ne kadar etkili olduğunu belirterek onu insan yaşamı için olmazsa olmaz bir yaşama sanatı olarak nitelendirmiştir (Cicero, 2022: 4).

Yaşlılık; kronolojik, fizyolojik, biyolojik, psikolojik, felsefi, ekonomik ve toplumsal açıdan ele alınabilecek çok boyutlu bir fenomendir (C. Z. Koroğlu ve M. A. Koroğlu, 2015: 814). Yaşlılık üzerine yapılan değerlendirmeler bireysel, sosyal ve kültürel etkenler göz önünde bulundurulduğunda birbirinden farklılık gösterir. “Yaşlılığın iyi bir dönem olup olmayacağı konusu, yaşlı bireyin yaşamında sahip olduğu nesnel faktörlere ve yaşlı bireyin bu gerçeği öznel yorumuna bağlıdır” (Görgün Baran, 2008: 87). Dolayısıyla yaşlılık algısının göreceli ama yaşlanma sürecinin evrensel olduğunu söylemek mümkündür (Kurt vd., 2020: 33).

Bir kişinin *yaşlanmakta* olduğu söylendiğinde, yaygın olarak hayatının ileri bir aşamasına geldiği kastedilir ve buna genellikle sağlığının veya kapasitelerinin artık kötüye gittiği iması eşlik eder. Yaşlı olmak; kimi zaman bakıma muhtaçlığı, değişime kapalılığı, mutsuzluğu, huysuzluğu ve sosyal ilişkileri zayıflamış yalnız bireyleri akla getirir (Yıldırım ve Abukan, 2015: 2). Ancak yaşlı bireyi, sevilen bir büyükanne ya da genç kuşaktakilere bilge bir danışman statüsünde görmek de mümkündür. Bu bağlamda Geoffrey Scarre insanın yaşlanmasıyla eşyanın yaşlanması arasında bir tür paralellik kurarak Viktorya dönemine ait bir porselen kâsenin, on dokuzuncu yüzyıl ev yaşamının sergilendiği bir müzede oldukça değerli bir yeri doldurduğundan söz açar. Bu tür basit örnekler, yaşlanmanın ne insanlar ne de eşyalar için her zaman tamamen olumsuz bir olgu olmadığını hatırlatır (Scarre, 2016, 89). Benzer şekilde Cihan Camcı yaşlanmaya ilişkin; “yaşlanma, yaşam boyu yöneldiğimiz amaçların bir tümlük olarak anlam kazandığı bir olanak olarak görülebilir mi?” diye sorar (Camcı, 2018: 2). Ona göre felsefi bilgeliği arayış, insanın varoluşunun anlamını, amacını bulma çabasını içerir. Bu bağlamda yaşlılık, bilgiğe ulaşma potansiyelini içinde barındıran bir tür seçilmiş aylaklık olarak görülebilir (Camcı, 2018: 11). Neticede yaşlanma evresi varoluşun anlamının, ölüm gerçeğinin, sonluluğun ve sınırlılığın, insanın olumsuzluğunun sorgulandığı bir evre olarak da yaşantılanabilir. Bu doğrultuda birey kendi yaşamının değerini sorgulamaya girer. O, tüm bunları yaparken aslında kendini bilme yolunda ilerler. Bu yol alış bireyi, kendi otantik varoluşuna ulaştırabilecek hamleler çokluğunu ihtiva eder.

Yaşlılığın ve yaşlanmanın zamansal açıdan sağladığı imkânlar, kişiyi kendi gibi/aslı gibi olma doğrultusunda harekete geçirebilir. Nitekim “insan, akli ve amaçsal yönelimleri içinde kendi zamanı ve kendi benliğinden bir bakıma kopmuştur. İşte yaşlılık, bu mesafenin kapanabileceği, orijinal zamanın duyumsanabileceği bir olanağı sunuyor görünmektedir” (Pamuk ve Salur, 2022: 183-200).

Yaşlanma, her şeyden önce insanın kontrolü dışında ortaya çıkan değişikliklerin yaşandığı bir süreçtir. Anlamlandırılmış bir yaşlılık deneyimi ilkin yaşamın sonluluğuyla yüzleşmeyi içermelidir. Potansiyel olarak büyük bir değere sahip olan yaşlılık evresi aslında ölümle yüzleşmeyi öğrenme sanatı olarak da görülebilir. Bu bağlamda ölümle uzlaşmayı gündemine almayan ve yaşlılığı da ölümden önceki son evre olduğu için bir gerileme süreci olarak nitelendiren, onu reddeden ya da ona meydan okuyan anlatılara karşıt olarak yaşlılığı kucaklayan ve onun olumlu yönlerini gün yüzüne çıkararak perspektiflerde endişe verici bir eksiklik olduğu görülür. Nitekim insanın ölümlülüğüyle ve bu kaçınılmaz durumu kendisine hatırlatanlarla özdeşleşme konusunda yani yaşlı bireylerle ve yaşlılık olgusuyla yüzleşme noktasında yetersiz kaldığı söylenebilir (Baars, 2017: 970).

Felsefi düşünmenin bir gerekliliği olarak yaşlılıkla yüzleşmek, onu doğrudan düşünme nesnesi edinmekle mümkün olur. Bu bağlamda yaşlılıkla uzlaşmanın ne anlama geldiğinin, onunla yüzleşmenin neden gerekli bulunduğunun ve bu yüzleşmede başarılı ya da başarısız olmanın nasıl içeriklendirildiğinin sorgulanması gerekir (Cowley, 2016: 188). Nitekim böyle bir sorgulama sayesinde birçok filozof yaşlılığın zorlukları ve yetersizlikleri hakkında kitleler tarafından paylaşılan ortak yargıların farkında olarak yine de etik, metafizik ve epistemolojik açıdan yaşlılığın anlamını ve değerini yeniden yorumlamanın yollarını bulmuşlardır. Böylelikle onlar, erdemli ve başarılı bir yaşlılığın nasıl deneyimlenebileceğine ve onunla gelen dezavantajlı durumların nasıl avantaja dönüştürülebileceğine ilişkin düşünce üretmişlerdir. Elinizdeki çalışma, yaşlılıkla felsefi açıdan bir yüzleşme girişiminin ürünüdür.

2. MODERN DÜNYADA YAŞLILIĞIN ve YAŞLILARIN ÖTEKİLEŞTİRİLMESİ

Yaşlılık/ageism; yaşlılara ilişkin olumsuz düşünceleri, kalıp yargıları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Bu doğrultuda yaşlıların öğrenme güçlüğü çektiğinin, değişime karşı direnç gösterdiğinin, sıkıcı olduklarının, çok konuştuklarının düşünülmesi yaşlanma karşıtı bir söylemin zemininde yatar. Nitekim Aristoteles, *Retorik* adlı eserinde, yaşlılığı gençliğin karşıtı olarak ele alır ve yaşlıların

hiçbir şeyden emin olmadıklarını, her şeyi gereğinden az yaptıklarını, sanıları doğrultusunda hareket ettiklerini, olumsuz düşünmeye yatkın olduklarını ve türdeşlerine güvensizlik beslediklerini söyler. Ayrıca Aristoteles'e göre yaşlıların eli sıkıdır, korkaktırlar ve soğuk mizaçlıdırlar. Bencildirler, soyluluktan ziyade yararlılığı gözetirler; bu yüzden diğerlerinin kendileri hakkında düşüncelerini çok önemsemeyiz ve arsızdırlar. Yaşadıkları olumsuzluklar ve korkaklıkları onlara geleceğe güven beslememeyi öğretmiştir. Geleceğe ilişkin besledikleri bu umutsuzluk onları geçmişe ve dolayısıyla anılarına bağlar. O nedenle çok konuşurlar. Çıkarlarını düşündükleri için hayatlarını ahlaki duygulardan çok uslamayla idame ettirirler. Huysuzdurlar, gülmeyi şakalaşmayı sevmezler. Merhamet hisleri erdemli değildir. Çünkü acıma duyguları bir başkasının başına gelen acınası durumun kendi başlarına da gelebileceği duygusundan kaynaklanır (Aristoteles, 1995: 126-127).

Öte yandan Aristoteles'e göre bazı durumlarda örneğin devlet işlerinde yaşlılar ve tam olgun olanlar, gençlerden ve toylardan daha yeteneklidir (Aristoteles, 1975: 26).² Ancak yaşlılar kurulunun, yetkileri hususunda da karşı çıkılacak noktalar vardır. Bu kurulun üyeleri sanılanın aksine tüm erkekçe erdemlerde iyi yetiştirilmiş değerlidir ve devlete her zaman yarar sağlamazlar ama devlet meseleleri üzerine söz sahibi olan yaşlılar kurulunun üyeliği kişi ölünceye kadar sürmektedir. Hâlbuki beden nasıl yaşlanıyorsa zihin de o denli yaşlanır (Aristoteles, 1975: 57).

Görüldüğü üzere bundan yüzyıllar önce yaşamış bir filozof olarak Aristoteles'in yaşlılar üzerine düşünceleri, tam anlamıyla yaşlılık karşıtı düşünceler olarak nitelendirilebilir. Ancak yaşlılığa ilişkin bu ve buna benzer değerlendirmelerin genel geçer olma ihtimalinin bulunmadığı aşikârdır. Ayrıca tüm bu olumsuzluklar sadece yaşlılar için değil bütün insanlar için söz konusu olabilecek durumlardır. Bu olumsuz değerlendirmelerin belki tek tek bireyler göz önünde bulundurulduğunda kısmen gerçeğe tekabül edebileceği düşünülse de genellenemeyeceği ve tek tipçi bir anlayışla yaşlılığa yaklaşmanın akla uygun olamayacağı kabulünden hareketle yaşlılığın günümüz dünyasında nasıl ötekileştirildiği üzerinde felsefi açıdan düşünce üretmek yerinde olur.

² Aristoteles'in yaşlılar hakkındaki genel görüşü oldukça olumsuz olsa da ve o, yaşlılığı her ne kadar fiziksel, bilişsel ve duygusal bir bozulma durumu olarak nitelendirse de *Nikomakhos'a Etik*'te yaşlı insanlara saygı gösterilmesi gerektiğini belirten bazı münferit ifadeler yer verir. Herhangi bir yaşlı kişiye, ayağa kalkarak, yerimizi bırakarak saygı göstermemiz gerektiğini dillendirir. Bu oldukça yüzeysel bir saygı göstergesi olsa da Aristoteles de yaşlılıkla gelen deneyim zenginliğinin altını çizmekten geri durmaz (Bkz. Aristoteles, 2014: 307).

Michael Bavidge'ye göre, yaşlılarla ilgili pek çok tanıdık ifade, insanların derinlerinde kendilerini nasıl hissettikleri ile diğer insanların onları nasıl algıladıkları arasındaki karşıtlıktan beslenir. Örneğin; seksen yaşındakilere *yaşını göstermiyorsun* dendiğinde, kastedilen iltifatın iki ucu keskindir. Gerçekten oldukları bir şey vardır ve bu şey dünyaya sunabilme şansına sahip oldukları görünümünden çok daha eskimiş, yıpranmış haldedir. *Kuzu gibi giyinmiş koyun* şeklindeki küçümseyici ifade de ileri yaştaki bireyin kendisinden beklendiği ya da kendisine yakıştırıldığı şekilde kendisini sunmadığından dolayı eleştirilmeyi hak ettiği imasını taşır. Benzer şekilde *zarif bir şekilde yaşlan* nasihati de yaşlı bireyin davranış şeklini toplumun kendisinden beklediği şekilde düzenlemesi gerektiği uyarısını dillendirir. Bu bağlamda *kırkıktan sonra azanı teneşir paklar* gibi daha bir sürü söylem aslında yaşlılığa ve yaşlılara toplumun bakış açısını özetler. Bu bağlamda *yalnızca hissettiğin yaştasındır* gibi sözler de bir yandan yaşın getirdiği toplumsal dayatmayı reddediyor gibi görünse de aslında diğer yandan yaşlılığı ötekileştiren, onu eksiklik, yetersizlik evresi olarak değerlendiren bir düşünme tarzının izlerini taşır. Fakat insan, yaşlanmayla ilgili tüm bu klişeleri reddetse bile yine de kendi yaşlanmasını anlama noktasında bir diğerinin bakışından bağımsız hareket etmekte zorlanır (Bavidge, 2016: 216).

Thomas Rentsch'e göre, gençliğin, tasasızlığın, sağlıklı, coşkulu ve mutlu bir şekilde tüketim odaklı yaşayan insanların hüküm sürdüğü bir dünyada, yaşlıların egzotik bir yabancı kabileden olduğunu düşünmek doğru değildir. Bu çarpık tablo yüzeyseldir; varoluşsal kırılma, acının varlığı ve savunmasızlık tehdidi sadece yaşlılıkta değil insan yaşamının tüm evrelerinde etkin şekilde kendisini hissettirebilir. Sorunlar, krizler, çatışmalar, korku ve tehlikeler, tıpkı şanslar gibi tüm yaşam evrelerinin karakteristiğidir. Bu eksende düşünüldüğünde yaşlanmanın hayatın diğer evrelerinin tamamından daha olumsuz bir süreç olduğu düşüncesinin rasyonel yollarla temellendirilemeyeceği söylenebilir (bkz. Rentsch, 2016).

Çağdaş Batı kültüründe, yaşlılık genellikle iki basamaklıp kültürel anlatıdan birine göre konumlandırılır: Birincisi, yaşlanmayı kaçınılmaz gerileme ve bozulma ile eş tutarken, ikincisi iyi yaşlanmanın temelde mümkün olduğunca uzun süre genç kalma meselesi olduğunu iddia eder. Yaşlılığa meydan okuyan bu tür kültürel anlatıların yan yana getirilmesinin sonuçları endişe vericidir (Laceulle, 2018: 971).

Baudrillard'a göre postmodern dünyada yaşlılığın/yaşlıların değersizleştirilmesi, bedenin aksine ruhun tüketim nesnesi haline dönüştürülememesinden kaynaklanır. Bedenin yaşlanması dolayısıyla

esnekliğini, dayanıklılığını ve güzelliğini kaybetmeye başlaması onu tam anlamıyla bir tüketim objesi haline getirmek için gerekli zeminin hazırlanmasına aracılık eder (Baudrillard, 2002: 163). Öte yandan postmodern dünyanın genç, dinç ve bakımlı yaşlılık algısı, ruhun yüceliğini ve bedene önselliğini ön plana çıkaran *bilge yaşlı* söylemini bedeni kutsamak yoluyla ekarte eder. Bu bağlamda ruhun bakımıyla ulaşılan bilgeliğin değeri göz ardı edilmiş olur. Ayrıca ölümün insani mutluluğun sonu olduğu algısı yaşlıların daima genç kalmaları gerektiğine ilişkin bir düşünsel yapılanmayı beraberinde getirir (Bektaş, 2017: 14).

Yaşlılığın ötekileştirilmesi, yaşlı bireyleri de çevreleriyle etkin bir şekilde iletişim kurmaktan alıkoymaktadır. Modern yaşam tarzlarında üretime aktif şekilde dâhil olamayan, sosyal fonksiyonlarını tam olarak yerine getiremeyen, fiziksel olarak çeşitli yetersizlikleri olan yaşlılar yalnızlaşırlar (Yerli vd., 2020). Yalnızlaşma beraberinde can sıkıntısını ve bu can sıkıntısı da çaresizlik duygusunu getirir. Nitekim günümüz dünyasında güçsüz, sağlıksız, eğitimsiz vs. olarak etiketlenen birçok insan normal dışı olarak kategorize edilmekte ve ıskartaya çıkarılma tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayrıca yaşamın doğal bir evresi olarak yaşlılığın değeri ve yaşlıların aktive edilmeyi bekleyen potansiyellerinin olduğu görmezden gelinmektedir (bkz. Baars, 2017). Bu doğrultuda yaşlıların, yaşlanma süreciyle birlikte kendilerinde ortaya çıkan bir takım olumsuzluklardan dolayı ötekileştirilmekte oldukları söylenebilir (Çunkuş vd., 2019: 66).

Bauman, “ıskartaya çıkmak lüzumsuzluğu, gereksizliği, kullanım dışılığı, kullanışlılığın ve vazgeçilmezliğin standartları her neyse onların tersini ima ediyor. Başkalarının size ihtiyacı yoktur; siz olmadan işlerini eskisinden daha bile iyi yapabilirler” der (Bauman, 2018: 24). İskartaya çıkarılma tehdidinde yaşlılar ekseninde yaklaşırsak modern yaşam tarzlarında alttan alta kendini hissettiren bu tehdidin onlarda sosyal açıdan bir yersiz yurtsuzluğa, özgüven yitimine, varoluşsal anlamsızlığa neden olabileceği söylenebilir (Bauman, 2018: 25). Özellikle emeklilikle birlikte yaşlı bireylerin bir kısmı yalnızlık, değersizlik duyguları geliştirebilmektedir. Çalışma hayatının bitimiyle sosyal ilişkileri azalan, çok fazla boş zamana sahip olan fakat bu boş zamanları nasıl değerlendireceği konusunda kendisine doyum sağlayacak bir meşguliyet bulamayan yaşlı birey için yaşlılık beraberinde yalnızlığı ve değer yitimini getirir. Ayrıca yaşlı bireyin bir başkasının bakımına ihtiyaç duyar hale gelmesi gibi durumlar yaşlılığın bütünüyle olumsuz bir yaşam süreci

olarak algılanmasına neden olur (C. Z. Köroğlu ve M. A. Köroğlu, 2015: 820).

Lynne Segal, yaşlılar üzerinden “neden bizim gibilerden daha fazla olduğu gerçeği kutlanmıyor da gerontofobi artıyor”, diye sorar ve ekler: “Yaşlı görünmemekten ve yaşlı değilmiş gibi yapmaktan ayrı olarak sadece yaşlı olmaktan bahsederken bile herkes yaşlılığın nasıl olması gerektiği konusunda bu görünüş meselesine takılıyor çünkü hepimiz ‘yaşlı görünmüyorsun’ lafını duymak istiyoruz ve sadece bu konuda konuşurken bile kimse yaşlılık lafını duymak istemiyor” (Segal, 2020: 15).

Yukarıdaki bağlamla ilişkili olarak; *yaşlı insanlar topluluğunun bir üyesi olmak; umuda yer vermeyen bir bakış açısıyla, geri dönüşü olmayan fiziksel veya zihinsel düşüş içinde olmak şeklinde algılanıyorsa yaşlılar için günlük yaşamlarının dokusu -bırakın arzu edilebilir olmayı- nasıl katlanılır olabilir?* sorusu üzerine düşünmek yerinde olur. Bazen, bu meydan okumaya yönelik yirmi birinci yüzyılın modern bireyinin tepkisi, bireylerin kendilerine, bedenlerine iyi baktıklarında yaşlılık sorunsalını aşabileceği konusunda ısrarcı olmak ve yaşlılık ile bozulan güçler arasındaki bağlantıyı görmezden gelmek şeklinde olur. Bu doğrultuda yaşlılarda, ne olursa olsun sağlıklı bir yaşlanma programı izlemek koşuluyla kendi yaşlılıklarını kontrol edebilecekleri duygusu uyandırılmaya çalışılır. Öte yandan başarılı bir şekilde yaşlanmanın tek ölçütü bedensel olarak iyi görünmek ve sağlıklı olmakmış gibi bireyin ruhsal/manevi doygunluğu arka plana itilir. Bu doğrultuda, yaşlı olmakla birlikte gelen fiziksel ve zihinsel yetersizlikler bütünüyle reddedilemese de yaşamın ileri dönemlerindeki sınırlılıkların, kendilerine uygun şekilde bakan yaşlılar tarafından üstesinden gelinebilecek ampirik bir mesele olduğuna odaklanılır. Sağlıklı yaşlanma reçeteleri; hiç yaşlanmama yani yaşamın önceki dönemlerinde olduğu gibi aynı işlevselliği sürdürme beklentilerini kolayca teşvik edebilir (Silvers & Rorty, 2016: 486).

Öte yandan yaşlılıkla ölüm arasında kurulan yakın bağ, modern rasyonel öznenin bilincinde yaşlılığın istenmeyen bir süreç olarak görülmesinin nedenlerinden biridir. Modern dünyada ölüm, bireyin görüş alanından uzaklaştırılmıştır. Bauman’a göre, günümüz insanının bilincinde, varoluşun bir parçası olarak yüzleşilmesi hatta saygı duyulması gereken ölüm olgusu patlayan bir tabanca ya da damdan düşen kiremit gibi endişe verici bir felaket olarak yer etmiştir (Bauman, 2018: 118). Bu doğrultuda korkutucu olarak nitelendirilip ötekileştirilen ve ölümün bir önceki aşaması olarak nitelendirilen yaşlılık da istenmeyen, görmezden gelinen ya da olumsuzluklarıyla ön plana çıkarılan bir süreç

olarak görülmeye başlanmıştır. Hâlbuki Foley'e göre tam anlamıyla ölümlülüğü idrak etmek, yaşlılığın hediyelerinden biridir ve zamanın bitimli olduğunun gerçek anlamda bilincine varamamış gençlerin aksine zamanın sonluluğunu doğrudan idrak etmiş yaşlılar artık bu sınırlı zamanda her şeyin değerli olduğunu bilebilirler (Foley, 2011: 327). Bu bilinç sayesinde onlar ölümlülüklerinin yasını tutmakla değil kalan zamanlarının tadını çıkarmakla meşgul olabilirler. Nitekim Afşar Timuçin'e göre öleceğini bilen insanın yapması gereken tek şey zamandan kaçmaya çalışmak değil, zamana olabildiğince yerleşmektir. "Ölümü daha baştan göze almak ve onu ussallaştırmak gerekir. Zamanı susturmak, durdurmak, yok etmek olası değildir. Susturulmaya çalışılmış bir zaman yok edilmiş bir zaman olmayacak, olsa olsa kötü kullanılmış bir zaman olacaktır" (Timuçin, 2009: 44-45).

Sartre, *Akıl Çağı* adlı eserinde, romanın kahramanlarından Mathieu ve Boris arasında geçen bir diyalogda gençliğinin zirvesindeki Boris'in dilinden şunları yazar: "İki yaş daha yaşlanmak, sonra ömrümün sonuna kadar hep o yaşta kalabilmek isterdim. Ne güzel olurdu kim bilir" (Sartre, 2009: 183). Benzer şekilde çağdaş felsefeci Svendsen de gençliğin arzulanışı ve bu doğrultuda yaşlılığın ötelenişi üzerine; modern dünyada "yaşlanmak adeta kendi bütünlüğüne saldırıdır ve ebedi gençlik insanın en tatlı dileğidir," diye yazar. Bu doğrultuda XVIII. yüzyıldan itibaren nihai hedefin insanı olduğundan daha genç göstermek olduğu söylenebilir (Svendsen, 2008: 180). Nitekim modern toplumda yaşlanmaya ilişkin yeni söylem, yaşlıların gençleşmesine ilişkin övgüleri içermektedir. Sağlıklı ve zinde yaşlılığa yapılan bu vurgu, geleneksel yaşlı algısının değiştiğini gözler önüne sermekte ve yaşlıların gençleşmesine yönelik yapılan algı operasyonlarıyla yaşlılığı istenmeyen, her ne pahasına olursa olsun ötelenmesi gereken bir süreç olarak sunmaktadır (Müftüler, 2018: 63).

Cicero, *Yaşlı Cato ve Yaşlılık Üzerine* adlı eserinde Crotonlu Milon'un artık yaşlı olduğu dönemde sahada idman yapan atletleri görünce, kendi kaslarına bakarak "ah ah bunlar artık ölü" şeklindeki sözlerini acınası olarak nitelendirir ve bu hususta şöyle yazar: "Ey aptal adam, kasların senden farklı değil ki, şöhretini kendin sayesinde değil, kolların ve kasların sayesinde kazandın" (Cicero, 2022: 16). Burada, yukarıda anlatılageldiği üzere bedenî varlığı doğrultusunda hayatına anlam yükleyenlerin, güzellik, görünüş ve fiziksel güç gibi gelip geçici değerleri hayatının merkezine koyanların yaşlılık gelip çattığında ve dolayısıyla hayatın telosu olarak görülen söz konusu değerlere ulaşma ihtimali ortadan kalktığında kendilerini işlevsiz hissetmelerinin

kaçınılmaz olduğu vurgulanmak istenir. Neticede hayata ne tür anlamlar yüklendiğiyle yaşlılığın değeri arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenebilir. Nitekim kadim bilgeliğin sesine kulak verilirse; beden ya da ruhtan herhangi birinin yaşlanması kaçınılmaz olduğunda bilge kişi ruhun değil bedeninin yaşlanmasını ister. Ancak görünen odur ki; yaşlandıkça varoluşun anlamına ilişkin daha derin bir anlayış kazanmak için genç yetişkinlere göre daha fazla fırsata sahip olan yaşlı bireylerin ilham verici deneyimleri, bilgileri ve bilgelikleri görmezden gelinir. Böylelikle sonlu bir yaşam sürmenin ne demek olduğuna dair en önemli deneyimsel bilgi kaynağı olarak yaşlı birey, onun bilgeliğine aslında çok ihtiyacı olan aynı kültür tarafından ihmal edilmiş olur (Baars, 2017: 974-975).

Yukarıda aktarılmaya çalışıldığı üzere insanın bedensel varoluşunu merkeze alan yüzeysel bakış açısı, sadece yaşlılar için değil, fiziksel ve zihinsel engelliler, kronik hastalar ya da hayatın kıyısında köşesinde kalmış diğer dezavantajlı gruplar için de tehdit oluşturur. Öte yandan yaşlılığa yönelik olumsuz algılar, bireyin bir bütün olarak otantisiteye eş deyişle aslı gibi-kendi gibi olmaya ulaşmasını engelleyici bir duruma sebep olabilmektedir. Bu doğrultuda gençliğe ve güzelliğe yapılan aşırı vurgunun, otantik şekilde yaşlanmayı engelleyici bir faktör olduğu söylenebilir. Yaşlanmanın bedensel dışavurumlarını gizleme ihtiyacı, yaşlı bireylerde *kendi gibi yaşlanamama* durumunu ortaya çıkararak -farkında olarak ya da olmayarak- onların kendilerine yabancılaşmalarına neden olabilmektedir (Pamuk ve Salur, 2022: 193). O nedenle yaşlılığı/yaşlıları ötekileştirmeyen bir kültür geliştirmek için kadim bilgelik geleneği değerli bir felsefi kaynak işlevi görür. Bu bağlamda ahlaki bir yaşam anlayışı, kendini bir başkasının yerine koyma gücü ve hassasiyetiyle, yani genç bir insan olarak kendisinin gelmekte olan yaşlılığına ilişkin varoluşsal hayal gücüne sahip olmakla geliştirilir (Rentsch, 2016).

Moderniteyle özdeşleşmiş gibi görünen keskin bireyciliğin aksine, insan yaşamının, başından sonuna kadar diğer insanların yaşamlarıyla iç içe olduğunda anlam kazandığı söylenebilir. Ayrıca hayatın; üretim, eğitim, çalışma, bakım gibi çeşitli sosyal bağlamlarda başkalarıyla olan ilişkileri hesaba katmadan anlaşılacağı düşünülebilir ve başkalarının bu kurucu önemini göz önünde bulundurarak yaşlılığa bakıldığında hayatın bu son evresine adapte olmanın kolaylaşacağı söylenebilir (Baars, 2017: 973). Nitekim insan dostluk, sevgi veya gerçek ilgi için başkalarına ihtiyaç duyan varlıktır. Bu ihtiyaç karşılandığında sonlu yaşamın kırılabilirliğiyle başa çıkmak da

kolaylaşır. Yaşlı bireylerin ötekileştirilmediği bir toplumsal yapılanmada yaşlılıkla mutluluk eksenli bir uzlaşmanın gerçekleşmesi umut edilebilir.

3. BİLGELİK ve YAŞLILIKTA ÖLÜME YAKINLIK

Bilgelğin tatmin edici bir tanımını yapmak güç olsa da bilgelik ve yaşlanmanın etkileşimlerini ve kesişim noktalarını anlamak için böyle bir tanımlama girişiminde bulunmak gereklidir. Bilgelik bir nevi karmaşık veya spesifik durumlarda ne yapılacağını bilmeye, söz konusu durumlarda erdemler sayesinde sakin kalabilme yetisiyle, insanın kendini ve dünyadaki yerini derinden kavrayışıyla ve *bilmediğini bilme* haliyle ilişkilendirilebilir. Aynı zamanda bilgelik, diğer insanlarda ve kendimizde değiştirilebilecek şeyleri değiştiremeyecek şeylerden ayırt etmekle, öngörülü olmakla ve bir bütün olarak varoluşa bakabilme, onu anlamlandırabilme gücüyle ilgilidir. Nihayetinde, tüm bunlar için gerekli koşul yaşam deneyimidir (Cowley, 2016: 202).

Overall'a göre yaşlılıkta iyi yaşamak belirli beceriler veya erdemler gerektirir. Herhangi bir hazırlık olmaksızın yaşlanmak yaşlılığı çekilmez kılabılır. Bu bağlamda yaşlılığı değerli kılan ayırt edici özelliklerin olup olmadığının sorgulanması yerinde olur. Hızla değişen çağdaş dünyada, *yaşlıların bilgeliği fikri* modası geçmiş bir fikir gibi görünse de, toplumsal ve teknolojik değişikliklerin baş döndürücü hızı düşünüldüğünde yaşlı olmak kaçınılmaz olarak güncelliğini yitirmek ve geride kalmak olarak değerlendirilebilse de yaşamın sorunlarının çoğunun ve bunlarla başa çıkmak için gereken beceri ve erdemlerin yaşlılık deneyimiyle yakın ilişkisi vardır (Overall, 2016: 28). Bu bağlamda olgunluktan yaşlılığa geçişin bir gerileme değil aksine bir büyüme olarak deneyimlenebileceği düşünülebilir. Nitekim yaşlılık, bir boyutuyla gerileme olarak görülse de bu dönem kişinin tüm varlığıyla yaşamın sırrına erişebilme potansiyelini bünyesinde barındırır. Her bir insan tekinin içinde yaşayan yaratıcı ruh, her yaşta ve her koşulda ortaya çıkarılabilir olmasına rağmen yine de yaşın insana sağladığı deneyim zenginliği, yaşlı bireyi bilgelik yolunda bir adım öne çıkarır (Yaşlılıkla birlikte gelen deneyim zenginliği için bkz. Agronin, 2014).

İyi ve mutlu yaşama kabiliyeti bulunmayan insanlara sadece yaşlılığın değil hayatın her evresinin ağır geleceğini söyleyen Cicero'ya göre, insan ömrünün bir sonunun olması kaçınılmazdır ve bu nedenle bilgeye düşen görev, yaşlılığa uysallıkla katlanmaktır (Cicero, 2022: 5). Bu bağlamda yaşlılığa karşı en uygun silahın erdemlerin eyleme dökülmesi olduğunu söyleyen Cicero, yaşlılığın neden istenmeyen bir durum olduğunu dört başlık altında açıklar. Bunlar sırasıyla; iş yapmaktan alıkoymak, bedeni güçsüz bırakmak, hazlardan mahrum

etmek ve ölüme yakınlıktır (Cicero, 2022: 11). Ona göre yaşlılığın istenmeyen bir evre olarak nitelendirilmesine neden olan bu olumsuzluklara daha yakından bakıldığında bunların yaşlanmayla doğrudan ilişkili olmadığı görülür. İlk yaşlılıkta *iş yapmaz hale gelme korkusunun* yersiz bir korku olduğu düşünülebilir. Bu noktada Cicero; *iş denildiğinde tek akla gelen gençlikle ve kuvvetle yapılan işler midir? Bedensel gücü gerektirmeyen, zihnin ve ruhun etkin olarak kullanıldığı işler yok mudur?* diye sorar. Nitekim büyük işler, Cicero'ya göre hızla ya da çeviklikle yapılan işler değil, düşünce, otorite ve karar verme yetisinin etkin olarak kullanıldığı işlerdir. Bu doğrultuda o, yaşlılıkta zihnin zayıflayacağı olasılığını da *eğer hafıza çalıştırılırsa güçsüz kalmaz* diyerek bertaraf eder (Cicero, 2022: 11-13). Nitekim bedenün kuvveti azalsa da zihnin kuvvetinin etkin olarak kullanılması yoluyla yaşlılık bedensel güçsüzlüğün üstesinden gelinen bir sürece dönüşür. Yaşlılığı olumsuz gösteren bir diğer etken olarak *hazlardan uzak kalma* Cicero'ya göre üzülmeyecek değil öğrenilecek bir durumdur. O bu hususu Cato'nun dilinden şöyle aktarır: “Bir ruh için ne kutlu durumdur, şehvetin ve hırsın, mücadelenin, düşmanlığın ve tüm tutkuların içinden geçtikten sonra kendine dönmesi ve ‘artık kendinle yaşa’ denmesi! Kuşkusuz insanın çalışma ve eğitimden beslenmesi söz konusuysa, vaktin bol olduğu yaşlıktan daha değerli bir şey yoktur” (Cicero, 2022: 25). Cicero yaşlılığın dördüncü kusuru olarak nitelendirilen *ölüme yakın olma halinin* ise korkulacak bir şey olmadığını “ölüm ruhu tümüyle yok ediyorsa, onu umursamamalıyız, ebedi bir geleceğe taşıyorsa arzulamalıyız, üçüncü bir olasılık yoktur” diyerek açıklar (Cicero, 2022: 33). Ayrıca Cicero akıl ve bilgelik hazzı reddetmemizi sağlamadıysa, yapmamamız gerekeni yapma isteğimizi ortadan kaldıran yaşlılığa minnettar olmamız gerektiğini de belirtir (Cicero'dan akt. Anton, 2016: 129). Cicero'yla benzer şekilde Çin'in büyük şairlerinden Tu Fu da (MS 712-770) yaşlılığa ilişkin olumsuz söylemlere başkaldırı niteliğinde şöyle söyler: Yaşlı ve yorgun/ saçlarım beyaz, dans edip şarkı söylüyorum/ Kazayağı baston, uyku yok/ Yakala yakalayabilirsen! (Hinton, 1989).

Yaşlılık evresinin, ölümden önceki son evre olduğunu vurgulayan ve bundan dolayı onu olumsuz bir süreç olarak yaftalayan düşünsel şemalar, ölüm tecrübesinin ve ölüm ötesinin endişe verici algılarından beslenirler. Hâlbuki bu hususla ilişkili olarak insan için doğum öncesinin ve ölüm sonrasının birbirinden farklı olmayacağını dillendiren felsefi düşünceler vardır. Nitekim Schopenhauer, ölümden sonraki var olmayışı, ölümden önceki var olmayışla bir tutar ve artık var olmayacağımız zaman için kederlenmenin, henüz var olmadığımız zaman için kederlenmek kadar saçma olduğunu söyler (Schopenhauer, 2016: 56-58).

Yukarıda değinildiği üzere yaşlılığın, negatif yönleri ağır basan bir hayat evresi olarak düşünülmesinin zemininde bireyin ölüme ilişkin kaygı yüklü bakış açısının etkili olduğu düşünülebilir. Ölüme ilişkin bu olumsuz bakış açıları değiştirildiğinde yaşlılık algıları da bütünüyle değişebilir. Ayrıca yaşlanmanın kötü görülmesinin insanın bedensel varlığının odak noktası yapılmasıyla da yakın ilişkisi vardır. Bedene kıyasla ruha gösterilen ihtimam arttığında, bedensel yaşlılığa ilişkin olumsuz algılar ortadan kaldırılabilir. Hastalanma, çirkinleşme ve fiziksel olarak yetersizleşme gibi olumsuz durumlar her ne kadar dolaylı olarak ruhi varoluşu etkilese de temelde bedenle ilgili sorunsallardır. Hâlbuki insanın temel kaygısı ruhani var oluşuyla ilişkilendirildiğinde bu sorunsallar belki de sorunsal olmaktan çıkarak insanın tekâmül yolculuğunda bir kaldırım taşı olarak görülebilir. Hatta böyle düşünüldüğünde yani odak noktası olarak bedeni varoluş değil de ruhi varoluş ön plana çıkarıldığında bu sefer gençlik sürecinin olumsuzlukları ağır basan bir hayat evresi olarak görülebileceği düşünülebilir. Nitekim yaşlılık, insanın biyolojik varlığının merkeze konulmasından dolayı çöküş, bitiş ya da yok oluş olarak algılanmaya başlanmıştır.

Yaşlılık evresini, insanın kendisini bu yaşamdan nihai olarak kurtuluşa taşıyacak olan değerli bir süreç olarak gören Platon, yaşlılığı ölüme yakınlıkla ilişkilendiren ve bundan dolayı da onu istenmeyen bir yaşam evresi olarak nitelendiren tüm düşüncelere karşıt olarak ölüme yakınlığa ya da ölüm tecrübesine ilişkin olumsuz söylemlerin tamamını bertaraf etmeye girişir. O, *Phaidon* adlı eserinde, güzel bir ölümler için Sokrates gibi yaşam boyu ölüme hazırlanmak ve ardından erdemli bir şekilde ölmek gerektiğini belirtir. Nitekim Sokrates, müntesiplerini ölümü gerçek bir onurla kabul etmeye teşvik ederek kendi ölümüne doğru sakince ve bilgelikle ilerlerken felsefeyle ilgilenen insanın ölümden korkmaması gerektiğini belirtir ve öteki dünyada çeşit çeşit güzelliklerin onu beklediğini iddia eder. Ona göre felsefe bir tür ölüme hazırlıktır (Platon, 2015: 52). Yalnız, ölüme ilişkin bu tür pozitif söylemlere karşıt olarak ölüm ötesi yaşamla ilgili basmakalıp ve sorunlu kültürel anlatıların varlığı da görmezden gelinemeyecek kadar fazladır. Bu anlatılarla mücadelede alternatif karşı anlatılar bulmak önemlidir. Ölüme ilişkin kötücül söylemlere karşıt olarak yine Platon'un *Phaidon*'unda Sokrates, geçmişin büyük ruhlarıyla birleşebileceği için ölümün arzu edilir bir buluşma olabileceğini öne sürer ve şöyle söyler:

“Öbür dünyada, önce bilge ve iyi olan başka tanrıları, sonra ölmüş olan buradaki insanlardan daha iyilerini bulacağıma inanmış olmasaydım, ölüme kızmamakla haksızlık etmiş

olurdum. Ama şunu iyi biliniz ki o erdemli insanlarla yakında buluşmak umudundayım. (...) Öleceğim diye öfkelenmiyorum çünkü ölümden sonra, bir şeyin olduğuna kuvvetle umudum vardır (Eflatun, 1989: 12). Kendilerini gerçekten felsefeye vermiş olanların, yalnız ölmek ve ölmüş olmak için çalıştıklarını halk bilmez görünür. Bu doğru ise, bütün hayatı boyunca yalnız ölüm emelini besledikten sonra, ölüm gelince, uzun zamandan beri o kadar istenilen, o kadar aranan şeye karşı isyan edilmesi şüphesiz çok saçma olur” (Eflatun, 1989: 14).

Cicero'nun yaşlılık üzerine eserinde ölüme yaklaşırken uzun bir deniz yolculuğunun ardından karayı görmüş ve nihayet limana varacakmış gibi hissettiğini söyleyen Cato da ölüme ilişkin sağaltıcı bir söylemin içinde konuşlanır (Cicero, 2022: 35). Hatta “ne mutlu ruhların o tanrısal topluluğuna ve birliğine katılacağım, bu karmaşa ve pislikten ayrılacağım o güne!” derken ölüm sonrası yaşamı dünyasal yaşama üstün tutar. Cato, ölümsüzlük düşüncesinin bir yanılgıdan ibaret olabileceği ihtimaline karşı yine de bu yanılgıya seve seve kucak açar ve ölümsüzlük gerçek dışı bir inanç olsa dahi her şeye rağmen -Stoik terminolojiyle söylemek gerekirse- doğa yasasına boyun eğilmesi ve gelmesi kaçınılmaz olana razı olunması gerektiğini salık verir (Cicero, 2022: 37-41). Nitekim Stoik filozof Aurelius özellikle yaşlılıkta doruk noktasına ulaşan ölüm korkusuna ilişkin şu dizeleri söyleyerek modern bireye alışık olmadığı bir anlam sferi açar:

Bu adam şu adamın cenazesine katıldı, sonra sıra ona geldi, onun cenazesine katılan şu öteki adama da sıra geldi ve bütün bunlar çok kısa bir zaman içinde oldu! Kısaca, insansal olan her şeyin gelgeç ve değersiz olduğunu her zaman düşün; dün bir balgam damlası, yarın bir mumya ya da bir avuç kül. Öyleyse şu ânı doğayla uyum içinde geçir, sonra da yaşamını dinginlik içinde bitir, tıpkı bir kez olgunlaşınca toprağa düşen, böylece onu üreten toprağı kutsayan ve onu büyüten ağaca gönül borcu duyan zeytin tanesi gibi (Aurelius, 2018: 67).

Görüldüğü üzere Stoik felsefi düşün, felsefenin ana amacının nasıl ölüneceğini öğrenmek olması gerektiğini ifade eder. Bu minvalde geliştirilen ahlaki bir yaşam önerisi yaşlılığa nasıl bakılacağına ilişkin de önemli bir perspektif sağlar (Stoa ahlak öğretisinde ölüme yaklaşılırken takınılması gereken erdemli tutuma ilişkin ayrıca bkz. Güvenç, 2020). Benzer şekilde İslam filozofu Razi'de üzüntüden kurtulma yollarını

anlattığı risalesinde üzüntüye sebep olan durumlara karşın insanın aklın yol göstericiliğiyle hareket etmesi ve güzel uğraşlarla kendini meşgul etmesi gerektiğini vurgularken yaşlılıkla gelen üzüntüleri de kapsayacak şekilde modern bireye rehberlik eder. Ona göre aklını doğru şekilde kullanmayı bilen insan kendisine zarar veren üzüntülerden kurtulmanın çarelerini arar. Çare bulamadığıdaysa olana rıza göstermeye ve düşüncelerini kontrol etmeye çalışır (Razi, 2016: 152). Bu bağlamda Razi'nin düşünceleri, ölüme doğru ilerleyen, bedensel ve zihinsel yetersizliklerinden mustarip olan yaşlı bireye de alternatif düşünme kanalları açar.

Geçmiş dönemlerle kıyaslandığında günümüz dünyasında yaşlı insanların kendilerine ve bilgeliklerine eskiden olduğundan daha az saygı duyulduğuna, ailelerin artık yaşlı akrabalarıyla yaşamadıklarına ve onların bakımını üstlenmediklerine ilişkin gerçeğe tekabül eden bir takım tespitlerde bulunulsa da aslında geçmişte de yaşlıların ötelendiği, yaşlılığın istenmeyen bir hayat evresi olarak görüldüğü toplumsal yapılanmalara rastlamak mümkündür. Dolayısıyla yaşlı bireylerin ötekileştirilme sorunsalının farklı derecelerde de olsa tüm zaman ve mekânlarda gündeme gelebildiği ve belli bir zamana has kılınamayacağı da belirtilmelidir. O nedenle yaşlılara gösterilen muamele hususunda günümüzle geçmiş arasında keskin ayrımlar yapılması akla uygun görünmemektedir. Nitekim geçmişte tıbbi bakım sağladıkları, yararlı bilgiler aktardıkları için saygı gören yaşlı kadınlar ve zenginlikleri, statüleri nedeniyle saygı uyandıran yaşlı erkekler olduğu kadar on yedinci yüzyıl Avrupası'ndaki cadı avlarında aşağılanan veya zulüm gören fakir yaşlı kadınlara rastlamak da mümkündür. Hatta on yedinci yüzyılda yaşamış bir İngiliz yazarın ifade ettiği üzere, yaşlılar iyi bir sınıftan değilse genellikle hor görülürlerdi (Thane, 2020: 387). Bu düşüncelerle paralel olarak geçmişte yaşlıların toplumda ya da devlet yönetiminde özel bir yerinin, büyük bir değerinin ve yetkisinin olduğu zamanlar olduğu gibi aynı zaman dilimi içerisinde toplumda atıl pozisyonda kalan yaşlıların olduğunu düşünmek de abes olmasa gerektir. Benzer şekilde günümüzde de modern yaşam tarzlarının tüm kışkırtmalarına ve negatif etkilerine rağmen yaşlıların hem toplumda hem de devlet yönetiminde etkin birer özne olarak hayata müdahil oldukları gözlemlenir. O nedenle geçmişte olduğu gibi bugün de yaşlanmanın getirdiği dezavantajlı durumları avantaja çeviren bilge yaşlıların olduğunu düşünmek akla uygundur.

Yukarıda yaşlıların devlet yönetiminde etkin kılınması örneği üzerinden yapılmak istenen, bir tür gerontokrasi savunusu değildir. Bu

örnek; yaşlılıkla gelen deneyim zenginliğinden dolayı yaşlı bireyin etkin bir birey olarak yaşama katılabileceği vurgusunu taşır. Bu bağlamda modern dünyada yaşlılığa ilişkin gündemde tutulan tüm negatif söylemlerin aksine yaşlılığın değerli bir yaşam dönemine dönüştürülebileceğinin altını çizmek yerinde olur. Nitekim söz konusu negatif söylemlere zemin hazırlayan yaşlılıkla birlikte artan bedensel yetersizlikler, bilgelikle ilişkili olarak düşünüldüğünde belirleyici bir ölçüt işlevi görmezler. O halde modern dünyanın ıskartaya çıkarmaya çalıştığı yaşlıların kendilerini atıl görülen değil aranan bireyler haline getirme ihtimallerinin her zaman olduğunu bir kez daha vurgulamak yerinde olur. Nitekim çağdaş filozof Russell da yaşlandıkça mutluluk zamanlarının uzadığını, saçları ne kadar aklaşırsa insanların, söylediklerine bir o kadar daha inanacaklarını dillendirir (Russell, 1982: 26). Dolayısıyla erdemlerin aydınlığında deneyimlenen bir yaşlılığın, yoksunluk içeren, acısı bol, tatlısı az bir hayat evresi olarak etiketlenmesi doğru olmayan bir akıl yürütmenin eseridir.

Yaşlılık evresi, bireyin yaşamı anlama/açıklama biçimine ve karakterdeki gelişim düzeyine göre farklı şekillerde deneyimlenir. Böylece yanıltıcı tutkuların, gelip geçici hazlardan uzaklaşmak ve erdeme uygun yaşamak koşuluyla yaşlılık dönemi etik temelli bir tekâmül olanağını içinde barındırır (Duva Kaya, 2020: 1512). Nitekim yaşlanma sanatı perspektifleri özellikle iki noktaya odaklanır. Bunlar; insan onuruna yaraşır şekilde yaşlı bireyin kendine özgü potansiyelini fark etmesinin ve hayatın kaçınılmaz sonluluğuna ve kırılabilirliğine karşı tatmin edici bir tutum gerçekleştirmesinin önemidir (Laceulle, 2018: 975). Dolayısıyla nasıl yaşlı olunacağı; yaşlılığa doğru evrilmesi kaçınılmaz olan yaşamın nasıl yaşandığıyla doğrudan ilişkilidir ve insan, yaşlılığına aslında gençliğinde hazırlanmaya başlar.

4. YAŞLI BİREYİN ve YAŞLILIK SÜRECİNİN DEĞERİ ÜZERİNE

Her şeyin değiştiği sonlu yaşam, yeni olanın bir sonraki anda eski olacağı gerçeğiyle şekillenir. Baars'a göre bunu anlamak için yeni olanı idealize etme eğilimindeki gençlerden daha uzun yaşamak gerekir. Sokrates felsefesinde yaşlılık, arzuyu aşmak ve kendini felsefeye adanmak için bir fırsat olarak görülür. Yaşlılık ve felsefe bir araya getirilir, çünkü felsefe o kadar uzun süreli bir adanmışlık gerektirir ki, iyi ya da olgun bir filozof nispeten yaşlı olacaktır. Ayrıca yaşlılıkta yoğunlaşan, yaşamın sonluluğuna ilişkin felsefi akıl yürütmeler -Platonik yorumla göre- fani dünyanın ötesindeki ebedi hakikatleri ve fikirleri anlama arzusuna yol açabilir (Baars, 2012: 97).

Platon'un *Devlet* adlı eserinde yaşını başını almış insanlarla diyaloga girmekten zevk aldığını söyleyen Sokrates, yaşlı Kephalos'a, *son durak* olarak adlandırdığı yaşlılık evresi üzerine "ömrün sıkıntılı, güç bir dönemi mi bu" diye sorar. -Burada Sokrates'in Kephalos'a karşı tutumu yaşlıları sıcak, sosyal ve potansiyel olarak bilgili olarak gördüğünü düşünmemize izin verir.- Kephalos bu soruya cevaben çevresindeki yaşlıların, yaşamın zevklerine varamadıklarından ya da artık kocadıkları için yakınları tarafından kötü muamelelere maruz kaldıklarından yakındıklarını belirtir. Fakat Kephalos'a göre, yaşlı insanların şikâyet ettiği bu tür sorunların nedeni yaşlılık değil kendileridir. Örneğin yaşlı kimsenin ilgisiz kalmasının ya da olumsuz davranışlara muhatap olmasının nedeni kendi huysuzluğu ya da ölçüsüzlüğüdür. Öte yandan yaşlıların özlemle ve iç sızısıyla andıkları zevkler aslında onları boyunduruğu altına almış hırsları ve istekleridir. Yaşlılıkla birlikte bunlardan kurtulmuş olmak insanı özgürleştirir ve yaşlılığın değerli bir yaşam evresi olduğunu hissettirir. Çünkü insanlar ölçülü ve uysalsa, yaşlılık bile ancak orta derecede külfetlidir (Platon, 2021: 3-4). Bu diyalogun akabinde Kephalos, yaşlı kimselerin ölüm sonrasına ilişkin kaygı-korku duyulabileceğini vurgular. Ona göre bu olumsuz duyguların esiri olmamanın ve Hades'e korka korka gitmemenin tek yolu doğruluktan ayrılmadan yani adil bir şekilde sürdürülen bir ömürdür (Platon, 2021: 5).

Sokrates'e göre insana çok sayıda sorun çıkararak beden, insanın hakikate ulaşmasında engel teşkil eden çeşitli hastalıklarla ya da heyecan, arzu ve korku gibi duygularla gerçek anlamda düşünmenin önüne set çeker. Kavgalar, tartışmalar, mal ve para edinme isteği insanın bedeni varlığıyla ilişkilidir. Dolayısıyla beden, ruhun felsefe aracılığıyla hakikate ulaşmasına ve şeylerin özünü idrak etmesine engel olur. Öyleyse bedenî olandan uzaklaşmak insanı hakikate yaklaştırır. Ölümle birlikte beden engeli ortadan kalkar ve özgürleşen ruh bilgeliğe doğru yol alır (Platon, 2015: 55-56). Bu doğrultuda ölüme doğru ilerleyişin son aşaması olarak yaşlılık, ürkütücü değil aksine değerli bir hayat evresi olarak görülebilir.

Yukarıda aktarılanlar doğrultusunda yaşlılık hakkında ayırt edici iki durumdan söz edilebilir. İlk olarak, şiddetli arzuların azalması beraberinde özgürlüğü getirir. Bu özgürlük, yaşlı bireyin sürekli değişen ve çoğu zaman kusurlu olan maddi arzulara odaklanma konusunda daha az istekli olmasını sağlar ve bu da zihinsel yaşamı kolaylaştırır. İkincisi, tutkulardan, ihtiraslı arzularından kurtuluş kendi başına yeterli değildir. Eğer yaşlılığın bilgeliğe evrilmesi isteniyorsa yaşlı kimsenin erdemler doğrultusunda ahlaki bir hayat yaşaması gerekir. Platon'un, erdemli

olmanın ve karakteri geliştirmenin zaman aldığına inandığını varsayarsak, yaşlı kimsenin gençlere kıyasla bir adım önde olduğu söylenebilir. Yaşlı insanlar bilgeliğe ulaşmak için gençlerden daha fazla zamana sahiptirler ve gençliğin dikkat dağıtıcı unsurlarından özgürdürler. Bu doğrultuda yaşlıların deneyimlerinden kaynaklanan armağanları idrak etmeleri ve en iyi şekilde kullanmaları koşuluyla, iyi bir yaşama ulaşma noktasında benzersiz bir konumda olduklarını belirtmek gerekir. Platon'a göre herkes hoş bir yaşlılık yaşayamayacak olsa da, bilgece yaşlanma olasılığı en yüksek olanların yaşlılar olduğu söylenebilir (Anton, 2016: 129). Ancak, daha önce de belirtildiği üzere, yaşlı bireyin belgelik yolunda kendi sonluluğuyla tatmin edici bir ilişki kurmasını sağlayacak erdemlerin ve tutumların gelişimi için yaş almak tek başına yeterli değildir. Bu nedenle, varoluşçu gerontologlar, kişinin kendi iç görüşünü geliştirmede ve güçlü yanlarıyla sınırlılıklarını dengelemede sürekli bir *oluş halinde* bulunmasının önemi üzerinde dururlar (Laceulle, 2018: 974). Böylelikle sonluluğunu, sınırlılığını ve savunmasızlığını idrak eden birey, yavaşlamanın, duraklamanın, sakince geriye bakmanın, sözlü/sözsüz samimi iletişimin değerinin bilincine vararak yaşlılığı sükûnetle ve huzur içinde karşılayabilir. Ayrıca yaşlı bireyin kendisine ve başkalarına olan sevgisini geliştirmesi ve bu doğrultuda türdeşleriyle nitelikli ilişkiler kurabilmesi de içinde bulunduğu sürece daha kolay adapte olabilmelerini sağlar.

Yukarıdaki bağlamla paralel şekilde yaşlılığa ilişkin olumsuz söylemlerin aksine insanın, hayatın bütün evrelerinde şimdi olduğundan daha fazlası olmak için zengin bir potansiyel barındırdığını vurgulayan varoluşçu yaklaşımlar, yaşlılığı kademeli ve istikrarlı bir düşünüş aşaması olarak algılayan kültürel anlatılara bir tür düşünsel panzehir sunar. Bu noktada sadece problemlere değil, birçok fırsata da gebe olan hayatın bu son evresinde çeşitli gelişim görevlerinin bulunduğunu ve aynı zamanda yaşlılığa hazırlığın ömür boyu sürececek bir çabayı gerektirdiğini belirtmek gerekir (Laceulle, 2018: 976). Dolayısıyla yaşlılığın sorunlu bir şekilde marjinalleştirilmiş bir süreç olarak değil, hayatın geri kalanıyla bütünlük arz eden bir süreç olarak görülmesi gerektiği söylenebilir.

Öte yandan yaşlılığın olumsuz çağrışımlarına tepki olarak yaşlıların gençlerde daha az bulunan özel niteliklerle, yeteneklerle ve erdemlerle donatılmış olduğu dile getirilse de veya yaşlıların gençlerden daha uzun yaşadıkları ve bu nedenle muhtemelen daha çeşitli deneyimlere sahip oldukları düşünülse de bu yaşamsal tecrübelerin onları her zaman bilgeliğe götürmediği de bir gerçektir. Ancak, yaşlandıkça bilgeleşsin ya da bilgeleşmesin, tüm yaşlılara daha fazla saygı

gösterilmesini ve daha iyi davranılmasını teşvik etmenin yolu; yaşlıların özel nitelikleri hakkında iddialarda bulunmaktan ve böylelikle belli gerekçeler göstererek saygıyı hak ettiklerini temellendirmeye çalışmaktan değil, onların sadece insan oldukları için, insan onuruna yaraşır şekilde ötekileştirilmeme haklarını savunmaktan geçer (Overall, 2016: 28). Bu nedenle, bir nevi yaşlılığı aklama ya da onu mazur gösterme amacıyla gündeme gelen söylemlere ihtiyaç duymaksızın söz konusu süreci insana yakışan değerli bir yaşam aşaması olarak sahiplenmek gerekir.

Yaşlılık dönemini felsefi perspektiften incelemek bireyi söz konusu hayat evresine ilişkin objektif değerlendirmeler yapmaya yönelir. Bu doğrultuda yaşlılığın avantajlı ya da dezavantajlı diye nitelendirilen boyutlarını eleştirel bir yaklaşımla sorgulamak gerekir. Bu sorgulama girişimi neticesinde çağdaş felsefeci Baars, modern bireyin kendi-olma sürecinde yaşlılıktan/yaşlı bireylerden öğreneceği çok şey olduğunu dillendirirken Kant'ın izinden gider. Bu hususta yaşlıların dinlenilmesi gerektiğini çünkü bize söyleyecekleri çok önemli şeyler olduğunu belirten Baars'a göre ahlaki açıdan gerçekten sürdürülebilir bir yaşam, şüphesiz ki yalnızca arzunun tatmininden ibaret değildir. Bu bağlamda yaşlı bireylere ahlaki değerler ekseninde nasıl yaklaşılması gerektiği üzerine Kant'ın kategorik buyruğundan esin alınarak şöyle bir çıkarımda bulunulabilir: Acı çekenlere, yardıma muhtaç olanlara, demans hastalarına ya da ölmekte olanlara, benzer durumlarda kendimize nasıl davranılmasını istiyorsak öyle davranmalıyız (Baars, 2012: 99). Bilindiği üzere Kant'a göre bir koşula bağlı olmayan, tüm insanlar için geçerli olan koşulsuz buyruğa göre eylemek eş deyişle iyiyi istemek insan olmanın temel ödevidir. Bu doğrultuda; "öyle bir maksime göre eyle ki, o aynı zamanda bir evrensel yasa olabilsin" (Kant, 2002: 37) diyen Kant aslında bize çalışmamızın konusu olan yaşlılığın ve yaşlıların değerine ilişkin ödev ahlaki kapsamında otantik bir bakış açısı sağlar. Tek başına bu ilke bile yaşlı bireylerle iletişiminin ne şekilde gerçekleştirilmesi ya da yaşlılığa ilişkin bakış açısının nasıl olması gerektiğine ilişkin değerli ipuçlarını içinde barındırır.

İnsanın kendine saygısı, değerli hedeflere ilerleyebilmesiyle ve başkalarının yaşamlarına olumlu katkıda bulunabilmesiyle doğru orantılıdır. Bu bağlamda yararlılıklarını büyük ölçüde geride bıraktıklarını hisseden ya da başkalarının yardımına muhtaç olduklarından dolayı acı çeken birçok yaşlı bireyin, hâlâ *kendi içlerinde bir amaç geliştirme* düşüncesiyle rahatladıklarını düşünmek safdillik olur. Scarre bu hususta; *kendimizi bir işe yaraması gereken eski eserler gibi görmeseydik, o zaman belki de başarısızlıklarımızla daha soğukkanlılıkla*

yüzleşebildik, der (Scarre, 2016: 92). Bu noktada yaşlılıkla birlikte gelen ileri düzeydeki fiziksel ve zihinsel yetersizliklerle bireyin yaşamının değeri arasındaki ilişkinin felsefi açıdan sorgulanması yerinde olur. Bu doğrultuda: (i) Yaşamda hiçbir amaca hizmet edebilecek fiziksel ve zihinsel yeterliliği kalmamış bir insanın hayatı yok mu sayılmalıdır? (ii) Bir demans hastasının hayatı değersiz midir? (iii) Yaşlı birey ancak kendisine ve topluma yararlılığı dokunduğu ölçüde mi değerlidir? (iv) Bireyin başkalarını anlamasını ve onlarla nitelikli birliktelikler kurmasını engelleyen inme, alzheimer, demans gibi hastalık durumlarında bireyin onurunu koruması nasıl sağlanır? gibi sorulara yanıt aranması felsefi düşünmenin gereğidir (Woodruff, 2016: 241).

Yukarıdaki sorular ekseninde öncelikle belirtilmelidir ki; yaşlı bireyin insani onurunu korumasına yardım etmek, aslında onun anlam yaratmasına yardım etmek anlamına gelir. Bu bağlamda ileri düzey yaşlılığın getirdiği ağır hastalıklarla cebelleşen birçok insanın, anlam yaratma ve kendisini geliştirme kapasitesini kaybetmiş olabileceği de unutulmamalıdır. Bu noktada artık yaşlı bireyin içinde bulunduğu pozisyon itibarıyla kendisinden ziyade ona bakım sağlayanlara ve çevresinde bulunan diğer insanlara farkında olmadan öğrettiği çok şey olabileceği ve yaşlılarla birlikteliğin bireyin ahlaki gelişimine katkı sağlayabileceği düşünülebilir. Yaşlı birey tamamen edilgen, pasif durumda olsa da, hiçbir şekilde diğer insanlarla diyalog kurmasa da kendisine bakım sağlayan kişiye unuttuğu ya da her zaman hatırlayamadığı birçok erdemi hatırlatabilir.

Alçakgönüllülük, koşulsuz sevgi, diğerkâmlık, merhametlilik gibi erdemlerin pratik hayatta aktive edilmesi yaşlılarla samimi birlikteliğin getirileri arasında sayılabilir. Nitekim yaşlılarla birebir ilgilenen kişiler için hiç de kolay olmayan bakım verme süreci yukarıda zikredilen erdemlerin pratikte uygulanmasıyla bakım veren kişide bir başkasına yardım etmekten kaynaklanan olumlu duyguların, manevi doyum hissini ortaya çıkmasına neden olabilir ve söz konusu süreç bir tür anlam bulma yolculuğuna dönüşebilir. Bir boyutuyla bakım verenin kişisel gelişimine destek sağlama potansiyelini bünyesinde barındıran bu süreç, diğer boyutuyla bakım veren bireyin çevresindekilerden aldığı sosyal onay sayesinde onda değerlilik hissini uyanmasına da aracılık edebilir (Toseland et al. 2001). Dolayısıyla bu bağlamda gelişmiş bir modern toplumda ne ortadan kaldırılabılır ne de bastırılabilir olan yaşlanma gerçeğinden etik olarak ne öğrenilebileceğinin felsefi açıdan tartışılması gerekir. Eş deyişle kısıtlı, dezavantajlı, engelli, yavaş ve başkalarının yardımına bağımlı bir varlığın, modern, sofistike, son derece gelişmiş bir

dünyada sonluluğuyla nasıl başa çıkabileceği sorgulandığında yaşlılık olgusundan neler öğrenilebileceğine odaklanılması insanın bir ahlak kişisi olarak temel sorumlulukları arasında sayılabilir (bkz. Rentsch: 2016).

Öte yandan yaşlılar, yaşam tecrübelerinden dolayı birçok açıdan çevrelerindekiilere rehberlik edebilme potansiyeline sahiptirler. Bundan dolayı yaşlıların potansiyellerini açığa çıkaracak şekilde kendilerini geliştirmeleri, yaşama aktif şekilde katılma noktasında ısrarcı olmaları ve yeniliklere uyum sağlamak için çaba sarf etmeleri onları daha nitelikli bir yaşlılık tecrübesine götürebilir. Gençlerin yaşlılardan öğrenebileceği ve yaşlıların da gençlerden öğrenebileceği çok şeyin olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Örneğin; “bir el işinin ya da eskiden oynanan bir oyunun çocuklara öğretilmesi, saksıda veya bahçede sembolik tarım faaliyetinin gerçekleştirilmesi, mutfakta bazı özel yöresel yemeklerin öğretilmesi, duaların öğretilmesi yaşlıdan gence ve çocuğa toplumsal değerlerin aktarılabilmesini sağlar” (Canatan, 2008: 69). Dolayısıyla yaşamın hiçbir evresinin değersiz olmadığı söylenebilir. Nitekim “etrafi gençliğin öğrenme arzusuyla çevrilmiş yaşlılıktan daha tatlı ne var “ diye soran, “kocadılar ve kuvvetleri azaldı diye hayırlı ilimlerin öğretmenlerinin mutlu olmadığını düşünmemeli” (Cicero, 2022: 17) diye yazan Cicero ölümün bekleme odası olarak karamsar bir şekilde resmedilen yaşlılığa ilişkin pozitif bir söylemin bayraktarlığını yapar.

Jan Baars'a göre tanınan sanatçıların ve filozofların çoğu, nispeten yüksek yaşlara kadar saygın ve üretken olmuştur. Baars bu düşüncesini, “Aeschylus başyapıtı Oresteia'yı 67 yaşındayken yazdı; filozof Anaxagoras, 72'deki ölümüne kadar okulunu yönetti; Euripides, en önemli eseri The Bacchae'yi yazdıktan kısa bir süre sonra 80 yaşındayken öldü; Sofokles 90 yaşına geldi ve yaşamının son yıllarında Colonus'ta Oedipus'u yazdı; Platon ise 83 yaşındaki ölümüne kadar aktif bir hayat sürdü” diyerek temellendirir.

Segal'e göre asıl mesele, insanın yaşı kaç olursa olsun hayatını nasıl yaşadığı, tekerlekli sandalyeden ya da yatağa bağımlı bir hayatın içinden bile olsa direnişe nasıl katıldığıdır. Şayet insan bunu yapamazsa sadece hayatta kalmış olur. Öte yandan pek çok kimse için sorun, nitelikli birliktelikler kurma ve kendisini dinleyecek insanlar bulma noktasında kendini hissettiren yoksunluktur. O nedenle, hayatın her evresinde fakat özellikle yaşlılık döneminde arkadaşlık ağlarını beslemek, hayatla bağları koparmamak gerekir. Segal'e göre bunu gerçekleştirmek yaşlanmaya karşı direniş bayrağını açmakla eşdeğerdir (Segal, 2020: 28). Nitekim Cowley'e göre de yaşlılıkta fiziksel ve zihinsel kapasitelerin, özerklik ve bağımsızlığın, doğurganlığın, kimlik kazandıran işlerin ve diğer rollerin,

fırsatların, ebeveynlerin, kardeşlerin, arkadaşların kaybı ve nihayetinde, kişinin kurumsal bakım için taşınması neticesinde evin kaybı gibi olumsuz durumlarla başa çıkılabilmesi için yaşlı bireyin mümkün olduğunca aktif olması, yeni dostluklar ve yeni projeler geliştirmesi, yaşanan ânı değerlendirmesi yani bir nevi direnmeyi ve yaşama tutunmayı tercih etmesi gerekir (Cowley, 2016: 188). Söz konusu süreçte bireyin, yaşlılığı durağan bir evre olarak görmeksizin bedenini ve zihnini dinç tutarak, hayata tutunarak çevresine sağlayacağı yararlılıkla birlikte kendini izole edilmiş bir varoluşa itmeyebileceği umut edilebilir (Özdemir, 2019: 289). Bu bağlamda yaşlanmanın bir bütün olarak olumlu bir deneyim olmasını sağlayabilecek biçimde, fiziksel, bilişsel ve sosyal açıdan aktif bir şekilde yaşlanmanın, fiziksel işlevselliği ve bağımsızlığı korumaya ve geliştirmeye imkân tanıyacağı söylenebilir (Alpay ve Çapcıoğlu, 2021: 476).

Yukarıdaki bölümlerde yaşlılık üzerine yapılan değerlendirmelerden yola çıkılarak, diğer yaşam dönemleri gibi yaşlılık döneminin de değerli bir hayat evresi olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu doğrultuda yaşlı bireyin, yaşamsal aktivitelerini gerçekleştirirken; “bedene hapsolmayan, kendisini beden sınırlılıklarında kalarak dış dünyaya ve topluma kapatmayan ve yoluna devam eden; yani yolda olabilen; bütün bu nitelikleriyle de ortak bir ethos’un taşıyıcısı ve temsilcisi haline gelen kişi” (Duva Kaya, 2020: 1515) olma potansiyeline sahip olduğu iddia edilebilir.

5. SONUÇ

Yaşlılık, tanımlanması kolay olmayan, insandan insana farklı şekillerde deneyimlenen çok boyutlu bir fenomendir. Bu çok boyutlu fenomeni bir bütün olarak anlama ve anlamlandırma noktasında değerli kaynaklara sahip olan felsefe, dünden bugüne yaşlılık üzerine alternatif bakış açılarını sorgulayan, yaşlılığın ötekileştirilmesinin nedenlerini tartışan, onun bilgelikle ilişkisine eleştirel bir gözle yaklaşan ve yaşlılık döneminin değerli bir yaşam evresi olma potansiyeline sahip olduğunu rasyonel yollarla, tutarlı bir şekilde temellendirmeye çalışan ve böylelikle yaşlılığa ilişkin alternatif bakış açılarının doğmasına aracılık eden bir disiplindir. Yaşlılık dönemine felsefeyle bakmak onu olumlu ya da olumsuz yanlarıyla bir bütün olarak eleştirel bir perspektiften incelemeyi gerektirir. Bu çalışmada yaşlılığa ilişkin kapsamlı değerlendirmeler yapılmaya çalışılmış ve yaşlılığın kendisiyle mevcut algıları arasındaki mesafe felsefi açıdan tartışılmıştır. Aynı zamanda yaşlılarla süregelen ilişkilerin etik açıdan ele alındığı makalede yaşlı bireyin *olmakta olma boyutu* varoluşçu perspektiften değerlendirilmiştir. Neticede; (i) yaşlılık

döneminin değişen, gelişen eş deyişle kendini bilme/bulma sürecinde olan birey için bir gerileme süreci olarak değerlendirilemeyeceği; (ii) bu dönemin de hayatın diğer evreleri gibi kendine has gelişim görevlerinin bulunduğu ve sağladığı deneyim zenginliğinden dolayı değerli bir dönem olarak görülmesi gerektiği; (iii) yaşlılıkla birlikte yoğunlaştığı düşünülen bedensel ve zihinsel yetersizliklerin, hastalanmak, acı/ağrı çekmek gibi zorlu durumların, hayatın anlamının genellikle gözden kaçan belirli boyutlarının ortaya çıkarılmasında bir fırsat olarak görülebileceği; (v) yaşlı bireyin kendine bakanlara ve çevresindeki diğer insanlara, erdemli bir hayata ulaşma noktasında, sadece yaşlı bir birey olarak var olmasıyla bile çok şey öğretebileceği; (vi) ölüme ilişkin olumsuz bakış açılarının dönüştürülmesiyle yaşlılıkta ölüme yakınlığın da negatif bir unsur olmaktan çıkarılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Agronin, M. E. (2014). Special Issue: Remembering Our Roots. *The Gerontologist*, 54(1),30-39. <https://doi.org/10.1093/geront/gnt032>
- Alpay, A. H. ve Çapcıoğlu, İ. (2-4 Mayıs 2021). *Aktif Yaşlanma Felsefesi*. A. Haşimov ve M. Şabanov (Ed.), *Al-Farabi 9th International Conference on Social Sciences*. Farabi Publishing House.
- Anton, Audrey L. (2016). Aging in Classical Philosophy. G. Scarre (Ed.) *The Palgrave Handbook of the Philosophy of Aging* (pp. 115-134). Springer Nature.
- Aristoteles. (1975). *Politika*. (M. Tuncay, Çev.) Remzi Kitabevi.
- Aristoteles. (1995). *Retorik*. (M. H. Doğan, Çev.) Yapı Kredi Yayınları.
- Aristoteles. (2014). *Nikhomakhos'a Etik*. (Z. Özcan, Çev.) Sentez Yayıncılık.
- Aurelius, M. (2018). *Kendime Düşünceler* (Y. E. Ceren, Çev.) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Baars, J. (2012). *Aging and the Art of Living*. (1st edition) Johns Hopkins University Press.
- Baars, J. (2017). Aging: Learning to Live a Finite Life. *Gerontologist*, 57(5), 969-976. <https://doi.org/10.1093/geront/gnw089>
- Bauman, Z. (2018). *Iskarta Hayatlar*. (O. Yener, Çev.) Can Yayınları.

- Bavidge, M. (2016). Feeling One's Age: A Phenomenology of Aging. G. Scarre (Ed.) *The Palgrave Handbook of the Philosophy of Aging* (pp. 207-224). Springer Nature.
- Bektaş, O. E. (2017). Postmodern Dünyada Yaşlı Olmak. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2), 9-18.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yasad/issue/30342/302631>
- Baudrillard, J. (2002). *Tüketim Toplumu* (F. Keskin ve N. Tural, Çev.) Ayrıntı Yayınları.
- Camcı, C. (2018). Aylaklık, Zamansallık ve Yaşlılık. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 1-18.
- Canatan, A. (2008). Toplumsal Değerler ve Yaşlılar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 62-71.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yasad/issue/21799/234272>
- Cicero. (2022). *Yaşlı Cato ve Yaşlılık Üzerine* (C. Çevik, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cowley, C. (2016). Coming to Terms with Old Age and Death. G. Scarre (Ed.), *The Palgrave Handbook of the Philosophy of Aging* (pp. 187-206). Springer Nature.
- Çotuksöken, B. (1995). *Nermi Uygur'un Felsefe Dünyasından Kesitler*. Kabalıcı Yayınları.
- Çunkuş, N., Taşdemir Yiğitoğlu, G. ve Akbaş, E., (2019). Yaşlılık ve Toplumsal Dışlanma. *Geriatik Bilimler Dergisi*, 2(2), 58-67.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/geriatrik/issue/48455/593456>
- Duva Kaya, Ö. (2020). Yaşam ve Ölüm Arasında Bir Uğrak Olarak Yaşlılık. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(4), 1501-1520.
<https://doi.org/10.16953/deusosbil.810354>
- Eflatun. (1989). *Phaidon* (S. K. Yetkin ve H. R. Atademir, Çev.) MEB Yayınları.
- Foley, M. (2011). *Saçmalıklar Çağı* (A. Sezgintüredi, Çev.) Domingo Yayınları.
- Görgün Baran, A. (2008). Yaşlılıkta Sosyalizasyon ve Yaşam Kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2, 86-97.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yasad/issue/21798/234262>

- Güvenç, E. (2020). Manevi Danışmanlığın Felsefi Temelleri Bağlamında Stoa Ahlak Öğretisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(2), 529-558.
- Hinton, D. (1989). *The Selected Poems of Tu Fu*. New Directions Publishing.
- Köroğlu, C. Z. ve Köroğlu, M. A. (2015). Mekânın Dönüşümü ve Yaşlılık Üzerine: Kentleşme ve Yaşlılık Olgusu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 812-821.
- Kant, I. (2002). Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi (I. Kuçuradi, Çev.) Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kurt, G., Beyaztaş, F. Y. ve Erkol, Z. (2020). Yaşlıların Sorunları ve Yaşam Memnuniyeti. *Adli Tıp Dergisi*, 24(2), 32-39.
- Laceulle, H. (2018). Aging and the Ethics of Authenticity. *The Gerontological Society of America*, 58(5), 970-978. <https://doi.org/10.1093/geront/gnx037>
- Müftüler, H. G. (2018). İstanbul'da Yaşlılık ve Yaşlılığın Yapısal Değişimi. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 58-80. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ysbed/issue/36582/397251>
- Overall, C. (2016). How Old Is Old? Changing Conceptions of Old Age. G. Scarre (Ed.) *The Palgrave Handbook of the Philosophy of Aging* (pp. 13-30). Springer Nature.
- Özdemir, Ü. N. (2019). Geçmişten Günümüze Cicero ile Yaşlılık. *Sosyoloji Dergisi*, 40, 281-290. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder/issue/51055/665827>
- Özdoğan, M. A. (2022). *Yaşlılık, Sosyal Medya ve Din*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Pamuk, D. ve Salur, B. (2022). Yaşlanma, Anlatı ve Otantisite. *Kaygı*, 21(9), 183-200. <https://doi.org/10.20981/kaygi.1068786>
- Platon. (2015). *Phaidon*. (F. Akderin, Çev.) Say Yayınları.
- Platon. (2021). *Devlet*. (S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz, Çev.) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Razi, E. Z. (2016). Ahlakın İyileştirilmesi. (M. Kaya, Çev.) *Felsefe Risaleleri* (1. Basım, ss. 82-195). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

- Rentsch, T. (2016). Aging as Becoming Oneself: A Philosophical Ethics of Late Life. G. Scarre (Ed.) *The Palgrave Handbook of the Philosophy of Aging* (pp. 347-364). Springer Nature.
- Russell, B. (1982). *Düşünceler*. (S. Eyüboğlu ve V. Günyol, Çev.) Say Yayınları.
- Sartre, J. P. (2009). *Özgürlük Yolları 1 Akıl Çağı* (G. Devrim, Çev.) Can Yayınları.
- Scarre, G. (2016). The Ageing of People and of Things. G. Scarre (Ed.) *The Palgrave Handbook of the Philosophy of Aging* (pp. 87-100). Springer Nature.
- Schopenhauer, A. (2016). *Ölümün Anlamı*. (A. Aydoğan, Çev.) Say Yayınları.
- Segal, L. (2020). Toplumsal Cinsiyet, Arzu ve Yaşlanmanın Skandalları. *Cogito*, 98, 15-30.
- Silvers, A. & Rorty, M. V. (2016). Health Care for Old Age: Rights, Duties and Expectations. G. Scarre (Ed.) *The Palgrave Handbook of the Philosophy of Aging* (pp. 471-494). Springer Nature.
- Svendsen, L. F. H. (2008). *Sıkıntının Felsefesi*. (M. Erşen, Çev.) Bağlam Yayınları.
- Thane, P. (2020). Old Age in European Cultures: A Significant Presence from Antiquity to the Present. *The American Historical Review*, 125(2), 385-395. <https://doi.org/10.1093/ahr/rhaa190>
- Timuçin, A. (2009). *Felsefe Bir Sevinçtir*. (5. Baskı). Bulut Yayınları.
- Toseland, R. W. & Smith, G. & McCallion, P. (2001). Family Caregivers of Frail Elderly. A. Gitterman (Ed.) *Handbook of Social Work Practice with Vulnerable and Resilient Population* (pp.548-581). Columbia University Press.
- Uygur, N. (2018). *Bunalımdan Yaşama Kültürü*. Yapı Kredi Yayınları.
- Woodruff, R. (2016). Aging and the Maintenance of Dignity. G. Scarre (Ed.) *The Palgrave Handbook of the Philosophy of Aging* (pp. 225-246). Springer Nature.
- Yerli, Y., Özkoçak, V. ve Koç, F. (2020). Yaşlıların Sosyal Hayatla İlişkisi. *Social Sciences Studies Journal*, 6(73), 4857-4864.

Yıldırım, F. ve Abukan, B. (2015). Yaşlılıkta Bilgelik Konusunda Bir Derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 18(35), 1-9.